



>> Josep Berga i Boix, (s.t.):  
Oratori al captard  
(1877). Oli/tela, 27 x 40 cm.  
Detall. Col·lecció particular.

# Un escriptor indestriable del pintor

## Josep Berga i Boix i la literatura del catalanisme

Al cap d'un any de la seva mort, ocorreguda el 8 d'octubre de 1914, apareixia el volum de *Narracions* de Josep Berga i Boix a la col·lecció *Lectura Popular*, dirigida pel poeta i editor Francesc Matheu. Devia ser ell mateix —l'editor de Narcís Oller, de Marian Vayreda i de Víctor Català, entre d'altres— qui va resumir en les poques ratlles que segueixen la trajectòria literària de l'artista olotí: «Encoratjat per en Bosch de la Trinxeria, començà en Berga a escriure, pels anys de 1886 o 1887, a *La Renaixensa* y la *Il·lustració Catalana*. Pel 1895 publicà *L'Estudiant de la Garrotxa*, havent deixat inèdita la segona part d'aquesta obra y les novel·les *Lo Casal del Roure*, *El Poble Negre*, *Una invenció meravellosa* y *Clareta*, y centenars de contes, tradicions y articles, en part inèdits y en part publicats. Se distingeix en general com a costumista, essent pintor fins quan escriu».

MARGARIDA CASACUBERTA > TEXT

**L**a literatura de Josep Berga i Boix és, tal com afirma Matheu, indestriable —per no dir subsidiària— de la seva condició d'artista, però d'artista vinculat al Cercle Artístic de Sant Lluc, és a dir, compromès estèticament i ideològicament amb una visió del món tradicionalista i catòlica i amb una concepció didàctica i moralitzant de l'art i de la literatura. Com els altres dos components de l'anomenada Escola d'Olot, amb els quals compartia, a més, la titularitat de la societat *El Arte Cristiano* d'imatgeria religiosa, Berga va utilitzar la literatura com a vehicle d'expressió i de divulgació de la doctrina regionalista en el seu vessant més tradicionalista i conservador.

### Croat de la causa

Convertit a la causa catalanista des de la defensa dels pilars bàsics del carlisme, Berga va col·laborar activament en la construcció de la xarxa de centres catalanistes i de certàmens literaris que van proliferar en el tombant de segle a tot el territori català. Fundador, amb Joaquim Vayreda, del Centre Catalanista i del seu portaveu *L'Olotí* (1890-1898), i ànima del certamen literari d'Olot (1890-1921), l'autor de *L'Estudiant de la Garrotxa* (1895) va utilitzar la literatura com a forma d'expressió i de divulgació de la doctrina regionalista d'acord amb la idea de l'artista com a «croat de la causa», imbuït de l'elevada missió de regenerar la societat en la qual viu i per a la qual s'expressa a través de tots els llenguat-

**Berga va utilitzar la literatura com a vehicle d'expressió i de divulgació de la doctrina regionalista en el seu vessant més tradicionalista i conservador**



ges que té a l'abast, i amb l'objectiu de fer arribar al màxim de gent possible la difusió del programa regionalista.

És per aquest motiu que els components de l'Escola d'Olot en general i Josep Berga i Boix en particular van dirigir els seus interessos literaris cap al terreny narratiu i, sobretot, cap a la novel·la, el gènere realista, modern i socialitzador per excel·lència que, tanmateix, resta pràcticament inèdit en el panorama de la literatura catalana del segle XIX per raons òbvies: en primer lloc, per la manca d'un públic lector en català; en segon lloc, pel mateix realisme que, al llarg del segle XIX, esdevé consubstancial al gènere i li dificulta l'encaix en el moviment de la Renaixença per incompatibilitats ideològiques amb l'idealisme de base del moviment. Trobar l'encaix de la novel·la en el moviment de Renaixença, esporgant el gènere del llast positivista i del determinisme naturalista, serà un dels principals reptes dels artistes-escriptors de l'Escola d'Olot sota el mestratge de Carles Bosch de la Trinxeria.

### **Un realisme sobretot moral**

En efecte, Bosch de la Trinxeria s'erigirà en un dels seus principals models: escriptor au-

todidacte, terratinent, caçador, pintor aficionat i excursionista, dedicarà els darrers anys de la seva vida a escriure proses de viatge i un tipus de novel·la costumista, de temàtica rural, amb abundants referents autobiogràfics i una visió del món i de la literatura que l'autor de la Jonquera farà explícita en el pròleg a la seva novel·la més important, *L'hereu Noradell* (1889), que Berga i Boix i els germans Vayreda devien valorar molt positivament per la seva finalitat moral i didàctica. D'entrada, Bosch hi afirma que, «de totes les composicions literàries, la novel·la és la més profitosa per a la nostra instrucció. És una forma viventa afegida a les lliçons del filòsof i del moralista», i tot seguit hi exposa la seva peculiar visió del realisme que integra aquell «buf ideal, poètic i sobretot moral que està en nostres costums» a la novel·la que, a partir d'aquest instant, pot entrar a formar part d'un «renaixement literari» que «ha de ser moral abans que tot». En aquest sentit, Bosch de la Trinxeria, igualment com els escriptors olotins, s'esmerçarà a reflectir en la seva obra literària els valors del patriotisme entès com a voluntat de testimoniar la conservació de la més genuïna personalitat catalana en els costums i tradicions de la ruralia i d'oposar-

>> *Josep Berga i Boix, (s.t.): Cims garrotxins i poble (1900). Oli/tela, 51 x 81 cm. Col·lecció particular.*

## **Com Bosch de la Trinxeria, els escriptors olotins s'esmerçaran a reflectir en la seva obra els valors del patriotisme**





>> *Josep Berga i Boix, (s.t.): Aplec d'Esperança, de la Canya (1901). Oli/fusta, 29,5 x 38 cm. Col·lecció particular.*

>> *Al centre, Josep Berga i Boix, (s.t.): Paisatge amb Pirineu nevat (1904). Oli/tela, 78 x 126 cm. Col·lecció particular.*

los, a través de la crítica constant i demolidora al flamenquisme, al *gènere chico*, als toros i a la política estatal, a les transformacions socials que provoca la modernitat, sobretot a partir de la revolució de 1868.

Josep Berga i Boix va començar a escriure, doncs, sota la influència de Bosch, amb qui va compartir taller —juntament amb Joaquim Vayreda— l'any 1873 als Banys d'Arles, davant de «l'Hotel Pereyre, punt de reunió dels polítics i emigrants espanyols d'aquella època, llar verdadera i refugi de l'art, en aquells dies de trista recordança». En l'article necrològic que Berga va dedicar al seu amic el 24 d'octubre de 1897, el pintor olotí recorda que, després de la guerra, les relacions amb Bosch de la Trinxeria es van interrompre i que no es van reprendre fins «al cap d'un temps»: «Començant a veure el seu nom en los periòdics catalanistes i una novel·la titulada *L'hereu Noradell*, vaig felicitar-lo, i des d'allavors daten nostres relacions més íntimes: li escrigué en castellà, parlant-li d'un assumpte novel·lesc en castellà escrit, enviant-li perquè se'n formés càrrec i em digués lo seu parer. Em contestà que deixés per sempre més una llengua en la qual no pensava i no manejava jo amb la destresa necessària per a expressar lo que



sentia». Berga li va fer cas i, de fet, les seves primeres col·laboracions a la premsa regionalista que havien d'acabar amb la redacció de la seva primera novel·la, *L'estudiant de la Garrotxa*, van aparèixer a *El Olotense*, setmanari portaveu dels interessos del Centre Catalanista d'Olot, poques setmanes abans que la revista es convertís en *L'Olotí*.

Aquestes primeres col·laboracions literàries tenen ben poc a veure amb aquell «assumpte novel·lesc escrit en castellà», ans responen al tipus de preocupacions que vertebraran la prosa de Josep Berga i Boix fins al final de la seva trajectòria literària. Es titulen «Cansons de la terra» (10/24-XI-1889) i «L'anada de Santa Llúcia» (22/29-XII-1889) i van sortir publicades amb les inicials J. B., la mateixa manera com va signar la seva primera col·laboració a *L'Olotí*, titulada «Les caramelles» (6-IV-1890). A partir d'aquí, Berga iniciarà una llarga col·laboració amb el portaveu del Centre Catalanista d'Olot amb el nom de Josep Berga —no serà fins que el seu fill, el també artista Josep Berga i Boada, no comenci a publicar que adoptarà el definitiu Josep Berga i Boix— i, des del març de 1890, el seu nom apareixerà regularment a les pàgines de la *Il·lustració Catalana*, la revista de Francesc Matheu. Les seves

**Les seves col·laboracions literàries presenten un Berga i Boix perfectament imbuït de la seva missió desvetlladora de consciències**



col·laboracions a *La Renaixensa*, *Lo Geronès*, *El Deber* i, més puntualment, a *La Veu de Catalunya*, *Catalunya*, *La Creu del Montseny*, *Catalònia* (1906), *Diario de Gerona*, *El Regional* de Figueres, *La Veu de l'Empordà*, *El Fluvià*, *Sanch Nova*, *El Montanyench*, *Revista Olotina*, *Mercurio*, presenten un Berga i Boix perfectament imbuït de la seva missió desvetlladora de consciències, regeneradora, en un sentit —per emprar el subtítol d'un dels setmanaris esmentats, *La Creu del Montseny*— «catòlic-regionalista».

### Contra el flamenquisme i la tauromàquia

La temàtica dels articles sol ser sempre la mateixa: «bons costums que es perden i males coses que s'arrelen»; denúncies de la política centralista de l'Estat espanyol, dels polítics professionals, de les curses de braus i de la destrucció del patrimoni arquitectònic i artístic; descripció d'aplecs, fires, festes i excursions; recuperació de tradicions, «cançons de la terra», de contes populars i tradicionals i llegendes de clara intenció didàctica protagonitzades per bruixes i dimonis que acostumen a posseir els atributs més tòpics del «flamenquisme» i de la «tauromàquia»; descripcions de paisatge i croquis del natural;

records, discursos, apòlegs, cartes, acudits, constitueixen una prosa diversa i amb diversos graus de càrrega narrativa, escrita d'acord amb la consigna que el vigatà Jaume Collell va formular el 1868 en un conegut article titulat «Cantem massa i parlem poc», sobre la necessitat de potenciar el conreu de la prosa en el marc de la institució floral. El repte, tal com Teresa Planagumà va destacar en la nota a l'edició dels *Escrits diversos de Josep Berga i Boix* (1987), era «salvaguardar els costums que anaven desapareixent empesos per la modernització de l'època» i «donar un ensenyament de tipus moralista». Però, per damunt de tot, es tractava d'aconseguir-ho a través de la novel·la, un gènere que havia fet eclosió amb el positivisme i que en aquest moment passava per una crisi profunda. El repte, doncs, tant per a Berga com per a tots dos germans Vayreda, era crear el model novel·lístic capaç d'integrar tots aquests pressupòsits en una mena de «realisme idealista» que Marian Vayreda va tenir a bé de batejar, en la ressenya que va dedicar a *L'estudiant de la Garrotxa* (*L'Olotí*, 1-XII-1895), amb el nom de «Modernisme de bona mena».

**Margarida Casacuberta** és professora de llengua i literatura catalanes de la UdG.

>> **Josep Berga i Boix, (s.t.): Carenes nevades (1908).**  
**Oli/tela, 50,5 x 81 cm.**  
**Col·lecció particular.**

## Tant per a Berga com per a tots dos germans Vayreda, el repte era crear el model novel·lístic que integrés una mena de «realisme idealista»